

**БЪЛГАРСКИТЕ СВЕТЦИ, В ЧАСТНОСТ ОТ ПЕРИОДА НА ОСМАНСКОТО
ВЛАДИЧЕСТВО, ОТРАЗЕНИ В КАЛЕНДАРА НА ДРАГАН МАНЧЕВ ЗА 1877 Г.**

Недялка Ямакова

Богословски факултет, ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий”

5000, гр. Велико Търново, България,

iamakova.n@abv.bg

Резюме:

Цел на настоящата работа е да се анализира съдържанието на « *Народен календар за 1877 г.*», издаден от Драган Манчев в Букурещ през 1877г. А именно: да се отделят имената на българските светци в него, да се определят тези, които липсват в съвременния календар на Българската православна църква, както и тези от периода на османското владичество.

Методи: Анализ на съдържанието на исторически документи.

Резултати и дискусия: Отбелязаните в календара чествания на български светци са *общо 58*. Тези, които *липсват в съвременния църковен календар, са 20*. Светците от периода на *османското владичество са 18*. При направения анализ на календара на Манчев се оформиха три основни групи: Светци, отразени в съвременния църковен календар; светци липсващи в съвременния календар и светци, просияли в периода на османското владичество. Акцентирано е на втората група, с оглед възстановяване паметта на тези модели на святост. Направено е сравнение с други календари.

Заклучения и изводи: Това изследване би допринесло за обогатяване пантеона на българската святост. Примерът на възрожденците сочи, че днес имаме не по-малка нужда да познаваме родните светци. За съхраняване на националната ни и верска идентичност би помогнало много, ако в училищата се въведе дисциплина за изучаване живота на българите, достигнали единение с Бога.

Ключови думи: *български светци, календар за 1877г., забравени светци, мъченици, възрожденски календари*

Въведение:

През периода на Българското възраждане се събужда засилен интерес за издирване и събиране имената на българските светци и особено на мъченици от епохата на османското владичество. Това става стотина години след преп. Паисий и то не от историци, а от съставители и издатели на календари. В почти всички български календари, издадени през възрожденската епоха, на брой около 90, наравно с общоправославните светци се дават и специално българските. Особено много български светци и то от новоявените, са посочени в календарите, издадени през 60-те и 70-те години. Такива са календарите /обикновено джобен формат/, издадени от Еню Хр. Кърпачев, Рашко Ил. Блъсков, Драган В. Манчев, Петко Р. Славейков, Хр. Ботев и други [6].

Драган Манчов /Манчев, 1834г.-1908г./ е виден български възрожденец: - учител, книгоиздател, книгоразпространител, общественик, патриот и родолюбец. Роден е в гр. Батак. Включва се с цялото си сърце и душа в националноосвободителното движение през 70-те години на XIX век. Участва в Старозагорското въстание - 1875 г, за което е арестуван и прекарва известно време в затвора в Одрин. Принуден е да емигрира в Румъния. В Букурещ наследява печатницата на Христо Ботев, където е издаден и разглежданият тук календар. Според всеобщото признание на историци и литератори Манчев, наред с Христо Г. Данов, е най-големият книгоиздател и книгоразпространител през епохата на Българското възраждане [14].

Календарът на Манчев следва Григориянския стил, така че датите на честванията, като цяло, съвпадат с днешния църковен календар. Зад този календар не стои пряко авторитетът на църквата. Той отразява по-скоро живата народна вяра, Църковното Предание, което в период на робство и липса на държавност е водещо. До голяма степен това обяснява неточностите в датите на честванията на българските светци и разминаването им с днешния календар на Българската православна църква /БПЦ/. Забелязва се, че е отделено голямо място

на светците, просияли през периода на османското владичество. Това е съвсем логично, тъй като този календар се появява в периода на Възраждането с неговите върхови изяви, във времето на апогея на национално-освободителните борби на българския народ. Мъченичеството за вярата е модел за подражание и ежедневен подвиг, който изкрystalизира в проявите на Априлското въстание. Не случайно на заглавната страница на Манчевия календар стои посвещението: *«За споменъ на батачкити и на другити мъченици въ България»*. В календара се срещат много имена на български светци и мъченици за вярата, които днес са напълно непознати и липсват в съвременния календар на Българската православна църква.

Целта на проучването е да се анализира съдържанието на *« Народен календар за 1877 г»* издаден от Драган Манчев в Букурещ през 1877г. Осъществяването и поставя следните задачи свързани с календарните факти:

1. Да се отделят имената на българските светци в календара.
2. Да се определят тези, които липсват в съвременния църковен календар.
3. Да се отделят тези, които са от периода на Османското владичество.
4. Да се сравнят датите на честване с тези, от съвременния календар на БПЦ.

Методи: Анализ на съдържанието на исторически документи. Съпоставяне и сравнение с други източници.

Резултати и дискусия:

Българските светци в календара на Драган Манчев са разграничени, като са изписани с курсивен шрифт. На някои дати е отбелязан само български светец. В повечето случаи след общоправославния, честван на деня светец или празник, на същия ред (за да се избегне пренасянето на друг ред) е отбелязано съкратено името на българския светец. Липсата на достатъчно място и стремежът към вметване на имената на един ред, обясняват силно изразените им съкращения на много места. От друга страна, това говори за голямата популярност и разпознаваемост на тези светци от християните по това време. Голяма част от тях са напълно непознати за нашия съвременник. Отбелязаните в календара чествания на български светци са *общо 58*. Тези, които *липсват в съвременния църковен календар, са 20 на брой*. Светците от периода на *Османското владичество* е трудно да бъдат определени с точност, тъй като за много от тях, въпреки че са в календара на Манчев, днес няма информация. Тук *описваме 18*, за които има налични сведения. При направения анализ на календара на Манчев и отразените в него български светци, се оформиха три групи: 1. Светци, отразени в съвременния църковен календар. 2. Светци, липсващи в съвременния календар. 3. Светци, просияли в периода на османското владичество. Акцентирано е на втората група, тъй като това представлява интерес с оглед възстановяването на паметта за тези модели на святост. Поради големите съкращения при някои от имената /най-вече на непознатите в нашето съвремие/ и с оглед по-лесното им и правилно разчитане е направено сравнение с други календари от това време преди всичко с календара на Еню Кърпачев и със списъка на българските светци от Уикипедия.

1.Български светци /БС/ отразени в календара на Драган Манчев, чествани и днес, които са отбелязани в църковния календар, издаден от Българската патриаршия.

Българските светци в календара на Драган Манчев, празнувани и сега, са посочени на *38 дати*. От тях *17 се честват днес на една и съща дата*, а останалите- на различна. Споменавани на 2 места в календара са 5 светци. Три от тези празника ги няма в календара на БПЦ днес. *Индивидуално честваните светци са 28*, а *групово празнуваните са в 3 групи*. Зографските мъченици са посочени на две места в календара [2].

2. Български светци отразени в календара на Драган Манчев, които не се срещат в съвременния календар на БПЦ- синодално издателство. Светците са подредени хронологично, според мястото им в разглеждания календар.

2.1 Никод. Прил. [2] – 27 януари. В календара на Еню Кърпачев за 1868г, където в началото има списък на БС с над 100 лица, срещаме - препод. Никодим, митрополит Прилепски. Историческата справка насочва към Никодим Тисмански - по произход българин, роден в гр. Прилеп. Днес в Македония той е почитан и изобразяван на икони с наименованието преп. Никодим Прилепски и Тисмански. Там се чества по Юлианския календар на 8 януари [4,8,16]. Има негово стенописно изображение – медалион в архиепископски одежди /с омофор/ и надпис «Св. Никодим, архиеп. Српски ». Кончината му е на 26 декември 1406г. [4]. В списък на българските светци, публикуван на интернет страница, срещаме – Никодим Тисмански /Прилепски, Охридски/ преподобномъченик [13].

2.2 Св. Данактът от Илир. -16 януари. В календара на Еню Кърпачев също виждаме името му- муч. Данакта от Илирия. В съвременния календар то липсва. Сведения за светеца в него не се откриват

2.3 Марко археип. Преславский – 25 януари. Срещаме го в списъка с БС на св Паисий Хилендарски[7]. При Кърпачев виждаме: «Марко митрополитъ Преславский» [1]. В Араповския манастир „Св Неделя” има негово изображение на стенопис, от1864г. рисуван от Алекси Атанасов и Георги Данчов.

2.4 Теоф. Търн. – 27 януари. В Кърпачев: «Теофилактъ Патриархъ Търновский» [1]. В списъка на БС в Уикипедия срещаме името: Теофилакт Търновски архиепископ, преп. 27 януари /+1107г./ [13]. Проф. Асен Василев и историкът Пламен Павлов смятат, че всъщност става въпрос за Теофилакт Охридски архиепископ [11]. По повод на това в Паисиевата история е отбелязано: „Цар Асен и царица Мария, Асеновата съпруга, го извикали от Охрид с голяма молба и го поставили патриарх в Търново. И прекарал там много години, и красил търновския престол, и изгонил новатианската и арменската ерес от България, също и латинската от Влахия. На тоя престол свършил своя живот” [7].

2.5 Мъч. Алекс. Солунский – 13 март. Св. мчк Александър Солунски, посечен за вярата на 26 май. Отрекъл се от Христа, приел исляма и го проповядвал. По-късно се върнал към християнството чрез доброволна мъченическа смърт [3].

2.6 Исак. Лоз. – 17 март. На тази дата в списъка на българските светци от Уикипедия е отбелязано името: Йоан Лозенски. Това име се среща и в календара на Христо Ботев, със същата дата на честване [15]. В календара на Е. Кърпачев срещаме името Йоаким Лозенски [1]. Няма сведения за живота на този светец.

2.7 Ив. Цариград. – 18 април. Подразбира се Иван Нови Солунски, пострадал от турците през 1514г. в Цариград. Присъства и във Втори Софрониев препис на Паисиевата история. Виж Маню Стоянов [6].

2.8 Мъч. Йосифъ Шишмановъ – 21 април. В календара на Кърпачев е отбелязан като «преподобномуч. Йосифа Шишманова». Историческата справка ни насочва към Йосиф II, патриарх Константинополски, произхождащ от българския царски род Шишманови /най-вероятно син на цар Иван Шишман /. Кончината му е на 10 юни 1439 г. Предполага се, че е убит /удушен/ тайно по време на преговорите за Флорентинската уния [3,9].

2.9 Мъч. Астий и чада въ Мак. – 4 юни. При Кърпачев срещаме: „Астия и чадата и разпнати в Македония” [1]. Не са намерени сведения за тях.

2.10 Прест. Отца Неоф. Хиленд. – 28 юли. Това е успение на отец Неофит Хилендарски-Бозвели, основоположник и организатор на църковната борба, умрял мъченически в Света Гора [3,6].

2.11 Преп. Боню Македонский – 19 август. Среща се и в календарите на Кърпачев и Славейков, като преподобен от периода на османското владичество [6].

2.12 **9 м. Одрин. – 1 септември.** Не са намерени сведения за тях.

2.13 **Ив. Шиш.** – 11 септември. В списъка на Уикипедия срещаме: Йоан Шишман, мчк, благов. цар 11 септември. Според българска анонимна хроника от XV в. цар Иван Шишман бил обезглавен край Никопол на 3 юли 1395 г. от османските завоеватели. Присъствието на образа на цар Иван Шишман в множество възрожденски църкви, включително в Македония (например, в Бигорския манастир край Дебър) свидетелства за т.нар. народна канонизация [3,10].

2.14 **Евстат. и Лаз. Батоев.** – 20 септември. При Кърпачев срещаме: «Лазарь батоевский» [1]. Няма издирени сведения за тези светци.

2.15 **Стеф. Стр.** – 10 октомври. В списък на българските православни светци в Уикипедия срещаме името Стефан Струмишки с дата на честване 6 октомври [13]. Не са останали сведения за този светец и за неговото житие. В хода на изследването бе намерена интересна находка в житието на преподобни Теофил Тивериополски или Струмишки изповедник [5]. В него се споменава за първопричината Теофил да поеме пътя на монашеството и духовния живот. Това бил «светият отец Стефан», заселен като отшелник в планината Селентион / Еленица разположена над град Струмица / [12]. При светия старец ходели за благословение и духовни наставления. Когато станал тринадесетгодишен, Теофил по чудесен начин се озовал при «преподобния Стефан» и му се поверил да го учи на подвига и устава на монашеското житие. След три години преподобният «повикал игумена на тамошната лавра и му предал момчето». По времето на Лъв Исаврянин /717-741/ преподобни Теофил претърпял мъченичество в защита на иконопочитанието. Завършил живота си като достоен ученик на достоен учител, заради което бил удостоен с венеца на светостта. Не може да се твърди, че светият отец Стефан, живял отшелнически в планината над град Струмица, е отбелязаният в календара на Манчев, но има аналогия в обстоятелствата, насочваща към една не по-малко духовна личност с белези на святост.

2.16 **Лука Рилск.** – 18 октомври. В календара на Кърпачев е отбелязан като: «Лука братанецъ на св. Ив. Рылский». В книгата «Българи светци» е св. преподобен Лука, племенникът на св. Иван Рилски, починал в невръстна възраст, ухапан от змия. Св. Лука е изобразен на стенопис в Бельовата църква като млад юноша. В посочената книга е отбелязано, че паметта на преп. Лука е на 7 февруари.

2.17 **Преп. Йоаникий Девчан** – 13 ноември. Св. Йоаникий Девически (Девички) се изрежда сред българските светци в Историята на Паисий Хилендарски (под № 21) [7]. В календара на Кърпачев е записан като «преп. Йонький Девичанский», с пояснение, че това е един от четирите ученици на св. Йоан Рилски [1]. Този светец е живял в граничната зона между България и Сърбия и се почита и като сръбски светец. Негови изображения се появяват през епохата на Възраждането. Най-известно е нарисуваното от Захарий Зограф в Преображенския манастир през 1849г. [3]. Светецът няма дата на честване в съвременния календар на БПЦ.

2.18 **Даниилъ Пресл.** – 17 ноември. При Кърпачев «Данийль Преславский». Няма издирени сведения за него. Възможно е да е бил представител на Преславската книжовна школа.

2.29 **Ник. Арх. Сред.** – 6 декември. В календара на Кърпачев виждаме отбелязан: «Николай Средецкый». Нямаме сведения за него.

2.20 **Симеонъ митр. Пловд.** – 31 декември. В календара на Кърпачев е отбелязан като «Симеонъ митроп. Пловдивский». Няма издирени сведения за него.

3. Български светци, отразени в календара на Драган Манчев, от периода на османското владичество.

За тези светци, които ги няма в съвременния църковен календар, не може да се определи периода, в който са живели, поради липсата и на техни жития. Тук ще изброим тези, за които

има налични сведения.

3.1 *Евт. патр. Тър.* -20 януари. Св. Патриарх Евтимий Търновски. Честване на датата, която е и днес.

3.2 *Анг. Войнъ.* – 1 февруари. Това е мчк Ангел Лерински Битолски, сега честван на 8 ноември.

3.3 *Геор. Крат.* – 11 февруари. Св. Георги Софийски Кратовски. Честване на датата, която е и днес.

3.4 *Пименъ Зографский* – 1 март. Преп. Пимен Зографски днес се чества на 3 ноември.

3.5 *Мъч. Алекс. Солунский* – 13 март. Св. мчк. Александър Солунски.

3.6 *Ив. Цариград.* – 18 април. Мчк. Иван Нови Солунски, пострадал от турците в Цариград.

3.7 *Мъч Йосифъ Шишмановъ* – 21 април. Препмчк Йосиф II, патриарх Константинополски.

3.8 *5 тис. Мъченика въ Батакъ* – 23 април. Пет хиляди мъченици Баташки, сега чествани сега на 17 май.

3.9 *Дамаскинъ Свеитовский* - 2 юни. Свщмчк Дамаскин Габровски /Свищовски/, честван сега на 16 януари.

3.10 *Манасий Габровский* – 8 юли. Това е отбелязаният на две места в календара на БПЦ светец- веднъж на 17 юли като св. мчк. Манасий Габровски /с монашеското му име, прието в Троянския манастир/ и втори път на 4 януари като прпмчк Онуфрий Габровски /с монашеското име прието при посвещението му в схима на Св. Гора/ .

3.11 *Никодимъ Елбасанский* – 12 юли. Прпмчк Никодим Албански Мироточец, честван сега на 11 юли.

3.12 *Мъч. Злата Слатинска* – 15 юли. Това е св. вмчца Злата Мъгленска, родом от с. Слатина, Мъгленска епархия, чествана сега у нас на 18 октомври.

3.13 *Прест. Отца Неоф. Хиленд.* – 28 юли. Отец Неофит Хилендарски-Бозвели.

3.14 *Преп. Спас Радовецкий* – 10 август. Мчк Анастасий Струмишки, родом от с. Радовиц, Струмишка епархия, честван сега на 29 август.

3.15 *Преп. Боню Македонский* – 19 август. Преподобен за него се знае само това, че е светец от периода на османското владичество.

3.16 *Ив. Шиш.* – 11 септември. Йоан Шишман благоверен цар, мъченик.

3.17 *Преп Димитрий Басарбовски* – 27 октомври. Честван е на датата, която е посочена и днес.

3.18 *Преп.-мъч. Игнат. Туловск.* – 23 ноември. Под наименованието Туловски се среща и другаде св. прпмчк Игнатий Старозагорски. Например, при Маню Стоянов [6]. Възможно е св. Игнатий да е имал родови корени от близкото до Стара Загора с. Тулово. Сега той се празнува на 8 октомври- датата на мъченическата му кончина.

От общо 18 светци в горепосочения списък само трима са тези, които не са завършили живота си с мъченическа смърт: преп. Димитрий Басарбовски, преп Боню Македонски и св. патриарх Евтимий, като последният е претърпял безкръвно мъченичество. Останалите са се съединили с Христа чрез мъченическия подвиг. Отстоявали са по различен начин християнската си вяра и са заплатили за това с живота си.

Заклучения и изводи:

Възрожденските календари взаимно се поясняват и допълват в изграждането на един ореол на българската святост. Те разкриват празничния цикъл през този период, акцентирайки на честванията на българските светци. Календарът на Драган Манчев за 1877 г., както и другите календари от този период, има определено патриотична насоченост, цели разгръщане на народностното самосъзнание и християнското верско самоопределение. Възрожденските съставители на календари не са имали исторически документи, на които да

стъпят. Те са търсили и намирали имената на българските светци и мъченици, особено от турската епоха, в народната памет и в култа към тях, който българският народ им е създал и поддържал. Това не намалява значението на календарните списъци които документират култа към светците у нас [6].

Направеното изследване на календара на Манчев може да допринесе за обогатяване на пантеона на светостта с преоткриването на светци и свети личности, почитани във възрожденската епоха, но останали в сянка и непознати днес. Заслужава си да бъдат направени по-задълбочени проучвания за издирване на сведения за техния живот, за разкриване на техния пример на живот, водещ до възстановяване на богообщението. Времето в което живеем се нуждае от възрожденският полъх, който струи от този календар, изпълнен с любов към вярата и отечеството. В него е виден и образът на една високо духовна личност- Драган Манчев, издателят на календара. Във връзка с това можем да добавим , че Драган Манчев след календарната част вметва и материали, в които се говори за кръвопролитията при потушаването на Априлското въстание. Те могат да бъдат обект на допълнително проучване.

Примерът на възрожденците издатели на календари ни навежда на мисълта, че днес имаме не по малка нужда да познаваме светците, произлезли от българския род. Светлината на това познание ни помага, за да съхраняваме нашата национална и верска идентичност. Заставя ни да следваме историческата приемственост. Тя ни насочва към мисълта, че в българското училище има нужда от въвеждането на учебна дисциплина, в която да се изучава животът на българите достигнали святост, тъй както се изучават достойните българи, записали се в нашата историята. Този учебен предмет би могла да се именува « *Български християнски празници и светци.*» И да се изучава като избираема дисциплина в българските училища.

Литература:

1. Кърпачев, Еню.Българско народно календарче за 1868г. Цариград.
2. Манчев, Др. Народен календар за 1877 година. Букурещ 1877 г.
3. Павлов, Пл., Хр. Темелски. Българи Светци. С., 2010
4. Павлов, Пл., Хр. Темелски. Светци и духовни водачи от Македония. Велико Търново, 2004
5. Партений, епископ Левкийски.Жития на български светци. Том IIСофия,1979
6. Стоянов,М. Български светии и мъченици от епохата на турското владичество. - В: Църквата и съпротивата на българския народ срещу османското иго. Юбилеен сборник по случай 100 години от Освобождението. Синодално издателство, С., 1981,
7. Хилендарски, П. История славяноболгарская 1771. Изд Слово 1999 г.
8. Житие на свети Никодим Прилепски и Тисмански . //Интернет < <http://mpc.org.mk/Kalendar/0prolog00.asp?id=0x9A8F94A2D4A11A1E14B9F8D1DE2543B59DE76C01> > [Достъп: 12. 05.2016]
9. Павлов, П. Вселенският Патриарх Йосиф II – духовен водач от европейска величина.//Интернет, 19.12.2012< <http://avtorski.pogled.info/article/41461/Vselenskiyat-Patriarh->

Iosif-II-duhoven-vodach-ot-evropeiska-velichina> [Достъп: 12. 05.2016]

10. Павлов, П. Св. благоверен цар Иван Шишман.

//Интернет.11/09/2005<<http://www.pravoslavie.bg/%D0%B6%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%8F/%D0%A1%D0%B2-%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD-%D1%86%D0%B0%D1%80-%D0%98%D0%B2%D0%B0%D0%BD-%D0%A8%D0%B8%D1%88%D0%BC-%D0%B0%D0%BD/>> [Достъп: 12.05.2016]

11. Павлов, П. Търновски светци и чудотворци. //Интернет < <http://www.knigi.bim.bg/turnovski-svetci-i-chudotvorci-10265.html>> [Достъп: 12. 05.2016]

12. Св Теофил Струмички Изповедник //Интернет < <http://amvon.mk/sv-teofil-strumichki/> > [Достъп: 23.05 2016]

13. Списък на българските православни светци. //Интернет <https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC_%D0%A2%D0%B8%D1%81%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8 > [Достъп: 16.05 2016]

14. Тонев, А. Драган Манчов //Интернет < http://www.monuments.bg/monument/dragan_manchov> [Достъп: 16.05 2016]

15. Христова, В. Дописаните имена в календара на Ботев. // Интернет 02.06.2014<<http://www.globalorthodoxy.com/2015-03-26-12-15-34/2015-04-08-12-50-24/opiti-za-spodeliane-s-valia-hristova/64999-dopisanite-imena-v-kalendar-na-botev> > [Достъп: 14.05.2016]

16. Штаргоски, Д. Мироточи икона на свети Никодим Прилепски и Тисмански. // Интернет, 09.04.2015< <http://www.patokazmagazin.com.mk/vesti/chudo-vo-prilep-mirotochi-ikonata-na-sveti-nidokim-prilepski-i-tismanski>> [Достъп: 12. 05.2016]